

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Filmrecensie: *Ainda Estou Aqui (I'm Still Here)*. Wie en wat blijft achter?

Auteur: Joost Oosterhuis

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.2, 48-51.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

e-ISSN 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

FILMRECENSIE

WIE EN WAT BLIJFT ACHTER?

Joost Oosterhuis

Ainda Estou Aqui (I'm Still Here)

Regie door Walter Salles

VideoFilmes

1 september 2024

138 minuten

De periode van de Koude Oorlog was een duistere tijd voor Latijns-Amerika. De al wankelende democratieën, gekenmerkt door grote ongelijkheid en verzwakt door communistische en autoritair-fascistische stromingen, werden één voor één omvergeworpen door hun nationale legers. Vaak kregen deze legers een helpende hand van de VS, die liever een rechts-autoritaire dictatuur zagen dan een socialistische of communistische democratie. Hierop volgden decennia aan repressieve militaire dictaturen. Deze regimes maakten zich schuldig aan grove schendingen van de mensenrechten om hun macht te

behouden. Basisrechten zoals vrijheid van meningsuiting en vereniging werden ontnomen. Mensen die verdacht werden van politiek verzet werden opgepakt, gemarteld, in concentratiekampen gestopt, uit een vliegtuig gegooid of op een andere manier gepeijngd of vermoord.

Zo ook in Brazilië, dat na verschillende fases van democratie en dictatuur door een coup in 1964 een militaire dictatuur werd en dat tot 1985 zou blijven.¹ Naar schatting werden er tijdens dit repressieve bewind 20.000 mensen gemarteld. Erger nog was het lot van de 434 mensen die opeens 'verdwenen'.²

Deze mensen werden opgepakt, maar hun families werden niet over hun lot ingelicht en bleven daardoor jaren in onzekerheid leven. Dit overkwam Eunice Paiva in 1970. Haar man, Rubens Paiva, een oud-Senaatslid voor de socialisten, werd opgepakt en verdween. Deze verdwijning en haar impact op Eunice en haar gezin vormen het onderwerp van de film *Ainda Estou Aqui*.

De film opent met Eunice die in de zee ligt. Haar gezin en man vermaken zich op het strand. Deze idylle wordt kort verstoord door een militaire helikopter die overvliegt. Het is symbolisch voor het leven tijdens een militaire dictatuur: proberen te vergeten dat deze er is tot zij zich weer onvermijdelijk kenbaar maakt. Zo proberen Eunice, Rubens en hun kinderen zo goed mogelijk een gewoon gezinsleven te leiden. Ze vierten feestjes bij hen thuis, gaan naar het strand, bouwen een huis en de kinderen beleven ieder hun eigen avonturen. Maar het leger blijft op de achtergrond dreigend aanwezig en treedt soms al naar voren, zoals bij een scène waarin Vera, een dochter van Eunice, hardhandig wordt gefouilleerd door militairen. De film besteedt veel tijd aan het gezinsleven om Eunices en vooral Rubens' centrale rol neer te zetten en sympathie voor de personages te kweken. Deze methode is effectief, want het maakt het gat dat de verdwijning van Rubens veroorzaakt en het psychologische effect op het gezin geloofwaardig en ingrijpend.

Wanneer Rubens opgepakt wordt, is de scène ingetogen en realistisch. Er is geen drama of heldhaftige speech, geen emotioneel afscheid. Een paar normaal geklede mannen kloppen bij het huis aan en vragen Rubens met hen mee te gaan. Hij kleedt zich rustig om, zijn dochter vraagt hem nog of ze kleding van hem mag lenen. Rubens antwoordt bevestigend en geeft haar lachend een kus. Hij weet niet zeker of hij zal terugkeren, maar die angst verbergt hij liever voor zijn dochter. De hele film is doorspekt van dit

soort realisme, zowel in de dialogen als in het subtiële doch expressionistische acteerwerk van de hoofdacteurs Fernanda Torres (Eunice) en Selton Mello (Rubens). Het helpt ook dat de film is gebaseerd op de memoires van Marcelo Rubens Paiva, de zoon van de echte Rubens en Eunice. Ondanks de memories als inspiratiescript is het alsnog te prijzen dat de scenarioschrijvers, regisseur en acteurs deze ingetogen stijl hebben gekozen. Het zou heel makkelijk zijn geweest om bepaalde aspecten extra te dramatiseren. Door dit niet te doen, blijven de film en de personages geloofwaardig. Hierdoor krijgt de film een kwaliteit van realisme en representatie, niet alleen voor de gevallen van Rubens en Eunice, maar ook voor vele andere gezinnen in Brazilië en Latijns-Amerika die dit onrecht is aangedaan.

Na Rubens' verdwijning worden Eunice en een van haar dochters ook voor een periode opgesloten in een gevangenis. Ze komen uiteindelijk vrij en het is op dat moment dat de film zijn ware doel kenbaar maakt: het tonen van de psychologische impact die zo'n verdwijning op een gezin heeft. Zoals Eunice zelf in de film zegt: bij de verdwijning van één gezinslid wordt de rest van het gezin levenslang psychologisch gemarteld. Naast Eunices verwoede pogingen om achter het lot van Rubens te komen en hem te helpen, probeert ze ondertussen het normale leven van haar gezin zo goed mogelijk voort te zetten. Door een combinatie van liegen, informatie verbergen en emoties opkroppen probeert Eunice haar gezin van het ergste nieuws weg te houden. De film belicht met deze keuze een uniek perspectief. De meeste films over deze periode en met deze thematiek nemen meestal ofwel een slachtoffer, ofwel een verzetsheld tot onderwerp. Maar elk slachtoffer zoals Rubens heeft een familie, en ook zij delen in het leed.

Toch laat de film tegelijkertijd de veerkracht van Eunice zien. Ze blijft zich inzetten om Rubens te helpen en weet

ondanks dit grote verlies zichzelf en haar gezin overeind te houden. Net als de Argentijnse moeders van de Plaza de Mayo die hun vermisten onder de aandacht bleven brengen, blijft zij strijdbaar tot de waarheid boven tafel is. En net als die groep, heeft zij daar veel te lang op moeten wachten.

Regisseur Salles heeft met zijn film een Braziliaanse versie van Alfonso Cuaróns *Roma* (2018) willen maken. Net als in die film staat het familieleven centraal, een leven dat zich midden in politiek woelige tijden bevindt. Maar die politieke en historische context blijven grotendeels buiten beschouwing, totdat die het familieleven direct beïnvloeden. Door die keuze krijgt de kijker helaas weinig mee van de historische periode zelf en de achterliggende oorzaken en gevolgen. Niettemin is deze keuze te respecteren, omdat zij de kijker sterker in het perspectief van Eunice plaatst. Net als zij krijgt de kijker niks mee van Rubens geheime politieke activiteiten (het helpen van politieke bannelingen), totdat hij al

vermoord is. De militaire dictatuur wordt zoveel mogelijk buiten de deur gehouden, totdat zij het huis binnenkomt. Dat is een krachtig signaal in een tijd waarin autoritaire krachten hun opmars maken. Daarnaast weet de film dankzij zijn keuze om Eunices perspectief te tonen een nieuwe en unieke invalshoek in de filmografie van het thema toe te voegen. Hierdoor wordt de film representatief voor de worstelingen van vele families van ‘verdwenen’ mensen. Een dictatoriaal regime kan mensen laten verdwijnen, maar er blijven altijd familieleden met een mengeling van leed, verdriet en strijdbaarheid achter. Zij zijn er nog.

Joost Oosterhuis volgt de Onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is gespecialiseerd in de relatie tussen oorlog en samenleving in vroegmodern Europa. Naast zijn studie werkt hij bij de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam en is hij redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift*.

Eindnoten

- 1 Zie voor meer informatie over deze periode: Kris Lane en Matthew Restall, *The riddle of Latin America* (Boston 2012) 251-300.
- 2 Kenmerkend voor deze verdwijningen en deze militaire regimes is het feit dat men nog steeds niet zeker het precieze getal aan vermisten weet. Tot op de dag van vandaag blijven het schattingen.